

בס"ד

מתן טננבוים וינאי לויסוגיית 'חסמה בקול'ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. מהלך הגמרא ומסקנתה
- ג. באור שיטת ריש לריש עפ"י התוספות
- ד. סיכום והשלכות לימינו

א. הקדמה:

בספר דברים, פרק כ"ה פס' ד' נאמר: "לא תחסם שור בְּדִישׁוֹ". איסור זה מתייחס לשור בזמן דישה – הפעולה של הפרדת המוץ מן הדגן – אך הוא כולל כל בהמה, בכל סוג פעולה שהיא מבצעת. מאיסור זה אנו לומדים עניין מוסרי של צער בעלי חיים, ולפיו אין לחסום בהמה בזמן שהיא כורעת לאכול, ובכך למנוע ממנה מזון. במאמר זה נבוא לברר, האם איסור זה כולל חסימה באמצעות קול.

ב. חסמה בקול – מהלך הגמרא וביאורו

במסכת בבא מציעא, בדף צ' ע"ב, דנים האם גם חסימה בקול נחשבת חסימה, ותהיה אסורה. שורש המחלוקת הוא, האם עקימת פיו, דהיינו – הפקת צליל באמצעות הפה – נחשבת למעשה – כלומר, האם דיבור נחשב מעשה ממשי שיש ללקות עליו.

"תנו רבנן: החוסם את הפרה והמזווג בכלאים פטור ואינו לוקה, אלא דש ומנהיג בלבד. איתמר: חסמה בקול והנהיגה בקול"

מה יהיה הדין במקרה שבו אדם חסם בהמה בקולו בזמן דישה? האם יתחייב על חסימה בקול?

שני צדדים למחלוקת זו –

"ר' יוחנן אמר חייב, ריש לקיש אמר פטור. רבי יוחנן אמר חייב – עקימת פיו הויא מעשה. ריש לקיש אמר פטור – קלא לא הויא מעשה".

כוונת המושג 'הויא מעשה' היא, האם פעולת הדיבור שנעשית, נחשבת למעשה פיזי וממשי.

לפי ר' יוחנן, עקימת פיו נחשבת למעשה ולכן יש להתחייב על חסימה בקול, ולפי ריש לקיש, אין עקימת פיו נחשבת למעשה ולכן יש לפטור על חסימה בקול.

"איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש: 'לא שאדם רשאי להמיר, אלא שאם המיר – מומר, וסופג את הארבעים'"

רבי יוחנן מקשה על ריש לקיש ממשנה במסכת תמורה, שלפיה אדם שהמיר קורבן – המרתו נחשבת – ומכאן מוכח שעקימת פיו כן נחשבת למעשה, וקשה על ריש לקיש, שאמר שקול אינו נחשב מעשה!

"א"ל: הא מני? ר' יהודה היא, דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו".

מתרץ ריש לקיש, שהמשנה שנויה כדעת ר' יהודה, האומר שלא נענשים על לאו שאין בו מעשה – כגון עקימת פיו – ואילו ריש לקיש לא סובר כדעת רבי יהודה.

"ומי מצית מוקמת לה כר' יהודה? והא קתני רישא: הכל ממירין אחד האנשים ואחד הנשים, והוינן בה, 'הכל' לאתויי מאי? לאתויי יורש, ודלא כר' יהודה, דאי כר", האמר "יורש אינו ממיר יורש אינו סומך!"

הגמרא מקשה על תירוץ זה:

וכי המשנה הזו שנויה כדעת ר' יהודה? והרי כתוב בתחילתה: "הכל ממירין אחד האנשים ואחד הנשים", לכן לכאורה המילה "הכל" במשנה מיותרת, שכן כתוב "אחד האנשים ואחד הנשים", ואם כן מדוע מופיעה המילה "הכל"? ודרשו שהיא באה ללמדנו שגם יורש יכול להמיר, ודעה זו אינה מתאימה לדעת ר' יהודה, שאמר "יורש אינו ממיר יורש אינו סומך". אם כן, קשה על תירוץ ריש לקיש, שאמר שהמשנה שנויה כדעת ר' יהודה, ואילו מראשיתה רואים שאינה כדעת ר' יהודה, כיצד זה ייתכן?

"האי תנא סבר לה כוותיה בחדא, ופליג עליה בחדא"

התנא ששנה את המשנה הסכים עם ר' יהודה בדבר אחד וחלק עליו באחר. התנא הסכים איתו על עניין "לא שאדם רשאי להמיר, אלא שאם המיר – מומר, וסופג את הארבעים" וחלק עליו בעניין "הכל ממירין אחד האנשים ואחד הנשים". מכאן שעדיין קשה על ריש לקיש, והוא נשאר בלי תשובה.

מסקנת הגמרא:

הגמרא הקשתה על ריש לקיש והוא נותר בלי תירוץ, ואפשר להסיק שהגמרא קיבלה את שיטת ר' יוחנן – ולכן עקימת פיו הויא מעשה, ויהיה חייב על חסימת בהמה בקול.

ג. באור שיטת ריש לקיש עפ"י התוספות

התוספות בד"ה "ריש לקיש אמר" מבאר את שיטת ריש לקיש כדלהלן:

"ריש לקיש אמר פטור, עקימת שפתיו לא הוי מעשה. ואם תאמר והא בריש אלו הן הלוקין אמרינן, הא דבעינן לאו שיש בו מעשה משום דכולהו לאוי גמרינן מלאו דחסימה משום דסמיך ליה ארבעים יכנו לא יוסיף וחסימה יש בה מעשה. והשתא לריש לקיש דחסמה בקול לית בה מעשה נימא דלקי ונילף בכולהו דלקי אלאו שאין בו מעשה ואמאי פטר הכא בחסימה גופה כי אין בה מעשה ויש לומר דסבר ריש לקיש דעיקר קרא לא איירי אלא בסתם חסימה דאית בה מעשה אי נמי נפקא לריש לקיש כאידך שנויא דמכות (שם) דדריש מלעשות דאין לוקין אלא בלאו שיש בו מעשה..."

התוספות מקשה ממשנה בראש פרק "אלו הן הלוקין" במסכת מכות, דף יג עמוד ב. שם מבארים שהמקור לכך שחייב מלקות הוא רק על לאו שיש בו מעשה, הוא ההיקש מסמיכות הפסוקים "אַרְבָּעִים יִכְּנוּ לֹא יוֹסִיף" המדבר על חיוב מלקות, לפסוק הבא אחריו "לֹא תַחַסֵּם". מהסמיכות הזו, דרשו שהתורה באה ללמד שבשם שבחסימת בהמה יש מעשה, כך בשביל לחייב מלקות על לאו – צריך

שיהיה בו מעשה. אם כן, מובנת דעתו של ר' יוחנן, האומר שגם חסימת בהמה בקול נחשבת למעשה, כיוון שבכל צורה של חסימה, יש מעשה. אך לדעת ריש לקיש, שלפיו חסימת בהמה על ידי קול נחשבת ללאו שאין בו מעשה, קשה פעמיים. איך הוא יכול לפטור חסימה בקול, רק מחמת שאין בה מעשה, וכן מדוע לא נאמר שבאמת לוקים על חסימה כזו, ואדרבה – נלמד מלאו של חסימה לכל הלאווים שבתורה, שלוקים על כל לאו שאין בו מעשה.

התוס' בסוף דבריו מביא:

"...וי"ל דריש לקיש לא פטר הכא אלא אליבא דמאן דבעי לאו שיש בו מעשה אבל איהו ודאי סבר כר' יהודה והא דקאמר בסמוך הא מני ר' יהודה היא ה"ק ר' יהודה היא וסבירא ליה כוותיה".

התוספות מסכם שריש לקיש אכן סובר כר' יהודה שלוקין גם על לאו שאין בו מעשה, ואצלנו ריש לקיש מביא את דעתם של כל הסוברים שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה.

ד. סיכום והשלכות לימינו

דנו בעניין חסימת בהמה בזמן דישה באמצעות קול, והגענו למסקנה שאכן לוקים על איסור זה למרות, שכן חסימה בקול נחשבת למעשה. בארנו את דעת התוספות, שלשיטתם ריש לקיש ור' יוחנן מסכימים כי לוקים על לאו שאין בו מעשה. הסיבה שריש לקיש הקשה על ר' יוחנן היא בשביל לייצג דעות הסוברות כי אין לוקים על לאו שאין בו מעשה. לסוגיה זו יש נפק"מ רבות, בעניין נזיקין שלא ע"י מעשה, בעיקר בעולמנו הדיגיטלי, וכן לעניין שבת בסוגיית מלאכת מחשבת.